

MLADININ INTERVJU

LJUBO SIRCA

Dr. Ljubo Sire, direktor Centra za raziskovanje v komunističnih gospodarstvih (Centre for Research into Communist Economies) predavatelj na univerzi Glasgovi, slovenski zastopnik r Demokratični alternativi in član liberalne internacionalen je bil leta 1947 na »Nagodetovem procesu« v Ljubljani eden od treh obsojenih

na smrt. V imenu ljudstva so ustrelili le Nago deta, Sire pa je po sedmih letih prestajanja kazni v samicah slovenskih zaporov odšel v Veliko Britanijo in že tretje desetletje živi v Glasgowu.

Obtoženci na »Nagodetovem procesu« so bili obsojeni zaradi špijonaže (za Angleže). Toda kljub temu da je danes neizpodbitno dokazano, da je partijska ljudska oblast z montiranim sodnim procesom obsodila svoje politične nasprotnike (zagovornike večstrankarske demokracije), pa oblastniki še danes sprenevedavo ignorirajo občasne javne predloge za uradno revizijo »špijonskega procesa«. Ljubo Sire se je na povabilo Jugoslovankega sociološkega združenja prejšnji mesec udeležil posvetovanja o »gospodarskem prehodu v socializmu« v Beogradu in tako po več kot tridesetletnem izgnanstvu obiskal svoje sorodnike v Sloveniji. Hvalabogu je prišel kot angleški državljani; ker slaba vest šogunov slovenske »udbe« njegovega obiska ni mogla stoična prenesti, pa so od beograjskih kolegov celo zahtevali, naj Sirca aretirajo.

Veliko bolj pomembno od ponižujočega, podcenljivega in oblastniško brezprizivnega obnašanja (da niti ne omenjamo osebne prizadetosti glavnega preiskovalca v »Nagodetovem procesu«, nekdanjega udbovskega polkovnika Mitje Ribičiča) pa je dejstvo, da je Ljubo Sire ugleden mednarodni ekonomski strokovnjak in izvedenec za komunistična državna gospodarstva. Njegova kritična stališča in analitične ocene (ki so v marsičem zelo podobni Bajtovim) bi lahko z ukinitvijo partijskega politično-ekonomskega monopola dragoceno pripomogla pri vzpostavitvi normalnega gospodarskega stanja.

Zato je intervju z Ljubom Sircem lepo »emigrantsko« darilo bralcem Mladine.

Pogovajjal se je Gorazd Suhadolnik

Žrtve morajo biti

(parola OF)

Zakaj seje Nagode smrtno zameril slovenski komunistični oblasti?

Nagode je bil slovensko in jugoslovansko (nacionalistično) razpoložen levičar, ki je zbral okoli sebe predvsem inženirje in ustanovil skupino Pravda. S KPS je bil formalno povezan v Društvu prijateljev Sovjetske zveze, čeprav je pomenil za partijo nekakšno levičarsko opozicijo. Nagodetovi somišljeniki so bili prepričani, da je treba med fizičnim bojem proti okupatorjem tudi pripraviti načrt za bodočnost Slovenije in Jugoslavije po koncu vojne. Precej protijugoslovansko razpoloženi slovenski komunisti so taktizirali s parolo »Ljudska fronta« in Nagodeta ter skupino napadali, prikrivajoč svoje posebne namene. Nagode je predlagal reformiran sovjetski sistem podržavljenih podjetij in zelo omejenega zasebnega sektorja. Danes se mi sicer zdi, da je Pravda (pa tudi ostale skupine) zelo omejeno razumevala gospodarske probleme, ljudje so bili na splošno precej idealistični in zelo ideološko usmerjeni. Do dejanske prekinitve med KP in Nagodetovo skupino je prišlo jeseni 1941.

V svojih še neobjavljenih spominih ste napisali, da sta vas tudi pripadnika Pravde šikanirala, češ da ste kapitalist, pravzaprav je bil pa le vaš oče podjetnik.

V velikem delu Evrope je vladalo protikapitalistično razpoloženje, celo liberalno ali konservativno usmerjeni deli prebivalstva so bili prepričani, da se ne bo mogče izogniti podržavitvam. Večina idej o povojnem gospodarstvu je izhajala iz razmišljanj o centru, ki bi dirigiral gospodarstvo...

Kako, da do tega ni prišlo v državah zahodne demokracije?

Vztrajali so pri obrambi večstrankarskega sistema, kar so posebej podpirale ZDA. Zanimivo, da sta se izrazito k trgu usmerili prav Nemčija in Italija, kjer je bila po vojni KP zelo močna in je angloameriška zasedba pomenila hitro osvestitev javnosti. V glavni evropski zmagovalki Veliki Britaniji je na prvih volitvah laburistična stranka dobila presenetljivo večino in začela uvajati svoje reforme, ker pa so vsi podpirali politični sistem, ki ni dajal vse oblasti v roke eni skupini, so se stvari hitro začele spreminjati v nasprotno smer. Z idejami o podržavljanju pa so nasploh prenehali šele v sedemdesetih letih.

Kako ocenjujete slovenske predvojne gospodarske razmere in možnosti, ki jih je

imela Slovenija preden so definitivno zavladali komunisti?

Slovenija je imela z nastajajočim podjetništvom in podjetniško nastopajočimi širšimi sloji vse pogoje za organski razvoj. Pri prvi nacionalizaciji so leta 1946 v Kranju nacionalizirali 13 ali 14 večjih tovarn, čez dve leti, pri naslednji nacionalizaciji pa je bilo v Kranju več kot šestdeset manjših podjetij. Ta primer dokazuje, da so bila v Sloveniji podjetja, ki bi se pod ugodnimi pogoji nedvomno zelo razvila.

Skrahiranim gospodarstvom vzhodnoevropskega tipa ste že večkrat predlagali izkušnjo zahodne nemške gospodarske reforme leta 1948. Ali lahko poveste s katerimi bistvenimi ukrepi so vzpostavili novo kvaliteto gospodarsko državo?

Najpomembnejša je bila gotovo finančna oz. monetarna reforma. Ker je bil denarni sistem zaradi vojne popolnoma uničen, in so plačilno sredstvo pravzaprav postale cigarete, so bile za obnovo solidnih gospodarskih temeljev nujne radikalne spremembe. Drugi pomemben del pa je bila sprostitve pravnega oklepa oz. administrativnih ukrepov. V nacionalnosocialistični Nemčiji sicer niso podržavili podjetij, vendar so višje instance podjetja tako podrobno kontrolirale, da podjetniki, lastniki in direktorji (ki so jih postavili lastniki) niso imeli o čem več odločati. Leta 1948 omenjeni niso le dobili svojih pooblastil ali »pravice« nazaj, ampak so se odprle možnosti za vse tiste, ki so v desetletju in pol službovanja v nemški vojski in državi gojili upe, da bo prišlo do sprememb in se bodo tudi sami lahko začeli gospodarsko udejstvovati. Za Nemčijo je bil to nov začetek, ker so se v domovino vrnili ekonomisti, ki so se učili pri Angležih in Američanih, ne pa pri nemški zgodovinski šoli. Zastopali so stališče, da ni nobenih splošnih pravil, da se je treba stalno prilagajati aktualnemu razdobju. V vzhodni Evropi je danes potrebno uvesti isto: zdrav denar, ker je drugače kalkulacija pač nemogoča, brez nje pa avtonomna podjetja ne morejo izračunati, v katero smer naj gredo. V Švici, enem od najbolj uspešnih gospodarstev na svetu, ne samo da niso imeli načrtov o smeri gospodarskega razvoja, ampak do pred kratkim niso imeli niti zunanjetrgovinske statistike. Poskušali so ustrezno gospodariti, ljudje so uporabili sredstva, ki so jih imeli, in ne le sebe, ampak celo državo pripeljali do blaginje. Potreben je tudi delovni okvir, ki se mora elastično prilagajati spremembam v povpraševanju, novih tehnikah, razpoloženju delavstva...

Seveda pa vsak razvoj naleti tudi na nepremagljive omejitve.

Kaj bi lahko označili kot največje napake v aplikaciji marksistične ideologije v jugoslovanskem gospodarstvu?

Temeljna napaka je vprašanje eksploatacije, presežne vrednosti, skoraj nerazumljiva, teoretično otročja in apodiktična Marxova trditev, da delo ustvarja vrednost. Vsako razmišljanje pokaže, da je človeško materialno stanje napredovalo zaradi stvari, ki so pomagale producirati vrednost: organizacija, tehnologija in procesi, ki jih je vedel in poskušal opisati že Adam Smith. V nekem smislu je sicer vse rezultat dela, človeških naporov, ki pa potrebujejo pospeševanje: to se v tržnem gospodarstvu dogaja, v načrtovanem pa se preprosto ne more zgoditi. Jugoslavija s spremembo gospodarskega sistema leta 1952 in vse vzhodnoevropske države, ki so se mučile s centralnim planiranjem do sedemdesetih let in še dlje, so spregledale vlogo tega, da se mora nekdo odločiti za ustanovitev in vodenje podjetja. To ni rezanje kuponov, ampak stvarna zaposlitev, ki lahko človeka zaposli veliko več kot 8 ur na dan: da razmišljate, kaj boste storili in se ohranili ob konkurenci, ki silí vsa podjetja v razvijanje.

Prvi korak k planskemu gospodarstvu pa je bil avtomatizem-beseda, ki jo je uporabljal Kidrič in lepo izdaja sam namen.

Pravite, da v komunističnih državah niso planirali, temveč administrirali gospodarstvo.

Komunistične partije so se soočile z dejstvom, da gospodarstva ni mogoče planirati, ker je v množici izdelkov težko definirati enoto izdelka oz. sploh ne obstaja definicija angleškega izraza »a good« (naša izraza »izdelek« oz. »dobrina« sta čudna, ker ne dajeta željenega afektivnega pomena). Iz komunističnih seznamov in popisov blaga, ki bi ga bilo treba izdelati, ni bilo nič. Samo življenje vas prisili, da odrejate stvari kakor vam prihajajo pod roke, pri tem pa sploh ne veste natanko, kaj se bo pravzaprav zgodilo in k čemu vas bo vodilo. Prav tako je z usmerjanjem: znotraj številčnega okvirja lahko primerjate cene stroškov oz. sredstev s cenami končnih izdelkov, vsak posameznik lahko skuša zase preračunati, kako se bo podjetje razvijalo, čeprav ne gre za logično in znanstveno sklepanje, ampak za ugibanje, za katerega mora podjetnik imeti talent. Včasih so nešolani ljudje veliko boljši podjetniki, vsak dober podjetnik v svetu pa je navajen razmi-

MLADININ INTERVJU

Šljati, kako naj dela. da bo čez deset let njegovo podjetje še pri življenju. Marx je opisoval dosežke podjetništva in čudimo se lahko njegovim idejam o enostavnem buržoaznem črtanju podjetništva.

Kaj pa koncept o nenehni rasti proizvodnih sredstev?

Marx je hotel stalno povečevati sredstva, kar je v našem primeru praktično pomenilo pretiravanje z investicijami, ki so presežale zmožnost obvladovanja dela prebivalstva, ki se je s tem ukvarjal.

To pa pomeni tudi zatiranje potrošnje.

To je vprašanje maksimiranja razvoja, ki je najboljši, če nihče nič ne je, kar je seveda nemogoče, pomeni pa, da ne gre samo za matematično izračunavanje maksimuma, ampak za vprašanje zdravega razuma.

Po vaši definiciji igra država v samoupravnem sistemu avtoritativno in paternalistično vlogo, od državljana pa zahteva visok nivo formalnega pokoravanja in minimalno resnično prizadevanje.

Samoupravljanje je zelo čuden sistem, ker naj bi bile odločitve popolnoma razpuščene, vsi naj bi sodelovali v vsem. Za sprejetje katerekoli odločitve morate zmeraj več vedeti, zato ni razumljivo, kako si je Kardelj predstavljal, da bodo ljudje lahko absorbirali informacije medtem, ko bodo delali. Delavci kot samoupravljalci so imeli formalno nezanska pooblastila. Ali so sprejemali odločitve ali so potrjevali, da jih sprejemajo. Ker pa niso imeli časa, so jih sprejemali drugi. Če so jih sprejemali tehniki, je bilo še dobro, vendar se spomnim, kako so jih začeli preganjati, češ da jemljejo pravice delavcem. Na koncu je spet vse prišlo v roke nekaterim oblastnikom, ki so imeli dejansko oblast in so odločali.

Verjetno gre predvsem za problem konkretnega in adekvatnega prenašanja informacij od delavcev k managerjem?

Ta problem se pojavlja predvsem pri centralnem planiranju, pri samoupravljanju pa je problem še večji, ker naj bi vsi odločali, posamezniki pa nimajo nobene možnosti, da bi se informirali. Nastala pa je še mešanica planiranja in samoupravljanja z vsemi napakami obojega in brez notnih kriterijev. Poleg informacij morate imeti občutek za situacijo, ki jo morate iskati. Predvsem pa manjka kontinuiteta in zaradi nje tudi odgovornost. Novo podjetje lahko ustanovi samo določena oblast, nekdo, ki je že formiran. Delavci se ne morejo vnaprej zbrati in se odločiti za ustanovitev novega kolektiva. V samoupravljanju se odgovornost prenese na kolektiv v trenutku, ko se zbere, prvotni

odločevalec pa se tako izogne odgovornosti.

Druga stvar je vprašanje akumulacije oz. varčevanja. V gospodarski vedi je izraz »nagnenje k varčevanju«, ki je psihološko utemeljen in pomeni pripravljenost odvajanja dela dohodkov zaposlenih. Seveda pa delavec ne more dati na stran polovice svojih dohodkov in pri tem slabo živeti za podjetje, v katerem mogoče naslednje leto sploh ne bo več delal. Tako so ljudje varčevali samo zase in nalagali v banke, ne glede na to da prihrankov ni bilo dovolj za pokrivanje stalnih investicij.

Na ta način so samoupravljalci kupovali »svojo družbeno lastnino«

Zares so imeli le zahteve na bankah, ki so kupovale družbeno lastnino. Dodatna težava je bila vsem, daje bil kapital družben, in gaje moralo podjetje dobiti po precej nedoločeni poti: včasih je interveniral partijski sekretar, ker pa tržno gospodarstvo ni funkcioniralo, banke niti niso mogle ne bile sposobne odločati. kakšen bo potem dohodek od tega. Tako se je vse sprevrglo v poskus, kako priti do denarja, da bi si olajšali položaj. S kapita-

Ovitek Sirčevih spominov v angleščini, ki bodo kmalu izšli v njegovi drugi domovini

lom ne izboljšujete položaja podjetja ali osebnih dohodkov, ampak pomagate z njegovim čimvečjim prenosom rasti celotnega gospodarstva. Plansko gospodarstvo se zato ni moglo približevati optimumu. Če ima nekdo pravico razpolaganja s kapitalom, ki ni njegov, mora biti presneto intelektualno zraven, da ga ne bo enostavno sam sebi dodelil. Izgube v podjetjih so torej zmanjševanje kapitala, ki so ga prelivali v osebno porabo.

Za Jugoslavijo je značilno **rapidno padanje** mezd, nezaposlenosti pa **praktično ni**.

Stopnjo nezaposlenosti je treba povezati tudi z dodeljevanjem kapitala, ki je tako zmaličeno, da niti ni mogoče ustvarjati novih delovnih mest za brezposelne. V tržnem gospodarstvu mora priti do polne zaposlenosti tako, da cene kapitala in dela navajajo interese podjetnika, da porabi ves kapital in delo. Zaradi razvoja gospodarstva mora delovna sila neprestano prehajati iz enega podjetja v drugo, ampak to je prehodna nezaposlenost. V samoupravnem gospodarstvu pa do padanja mezd ni prišlo zato, ker bi nekdo s tem skušal zmanjšati strukturalno nezaposlenost, ampak zaradi vedno večjega kaosa po podjetjih.

Fenomen samoupravljanja je, **da lahko** delavec bojkotira delovni **proces**, vendar ga je praktično nemogoče **opustiti**.

Pravice so tolikšne, da praktično ne more biti sankcij, in je vse odvisno od veselja, ki ga imajo ljudje do dela in ne od nagrade za delo.

Ali bi bilo bolje kot prikrito nezaposlenost gojiti učinkovito politiko socialnih podpor?

Podpore ob nezaposlenosti morajo biti vedno prehodna rešitev. Radikalna reforma bo pač zahtevala, da nekatera podjetja ne-

hajo s svojim poslovanjem, ker ne proizvajajo adekvatno svojim stroškom. Seveda pa bo potrebno takoj odpreti ventile za nastajanje novih podjetij, torej sprostiti sredstva, ki bodo uporabna nekje drugje.

Z določeno mero odgovornosti.

Odgovornost je vložen kapital, ki ga zgubiš, če slabo delaš. Seveda lahko trpijo tudi tisti, ki so zaposleni v slabem podjetju, vendar imajo v danih gospodarskih razvojnih pogojih možnost, da se zaposlijo drugje.

Torej, proti socializaciji izgub?

To je le sredstvo za nivo gospodarstva. Ljudje smo čudna mešanica dobrih namenov in sebičnosti: danes je postalo za preživetje nujno, da izgube plačate preprosto z najemom posojila v sosednji banki.

Kar preprosto pomeni reševanje gospodarstva z novimi emisijami denarja.

Smisel tržnega gospodarstva je v postavitvi finančnega okvira, v katerem lahko izračunate, ali podjetje prispeva k gospodarskemu napredku ali ne. O zapiranju ali prisiljevanju v saniranje podjetja, ki ljudem ne uspeva prodajati izdelkov po večji ceni od proizvodnih stroškov, je v inflacijski situaciji popolnoma porušenih odnosov pač težje odločiti.

Kaj bi bilo torej treba storiti za gospodarsko reformo v Jugoslaviji?

Obnoviti finančni okvir in prepustiti iniciativo ljudem, ki so jo pripravljene prevzeti. Delavci se lahko potem bodisi v sindikatih ali z odnosi na trgu dela odločajo o uporabi zvišanja proizvodnega plana, delavstvo lahko kontrolira tudi intenziteto dela z mehanizmi, po katerih lahko urejajo svoje odnose z managerji brez neposrednega vmešavanja

države. Tržno gospodarstvo je v bistvu sistem dogovarjanja.

Vendar ne v smislu »dogovorne ekonomije«

Nikakor. Gre za pravni dogovor o vzajemnih pravicah med dvema skupinama ali osebama, v pravnem pogodbenem smislu. Ne gre pa za vnaprejšnje planiranje.

Kot zahtevo gospodarske reforme predlagate ponovno uvedbo mezde in profita ali izgube.

V samoupravljanju obstaja v nekem smislu le končna cena izdelka, ni pa cene sredstev oz. je ni mogoče izračunati. Pri ustanavljanju podjetja pa morate imeti nekakšno predstavo o cenah sredstev. Za svoje funkcioniranje mora podjetje plačati običajne mezde, po možnosti nekoliko več, predvideti morate, kako se bodo dohodki razvijali.

Družbena lastnina v Jugoslaviji ni niti državna, še manj družbena, kolikor ni že prodana tujim bankam.

Naše banke so dolžne tujim, ki bi morale imeti pravico do zaplenitve podjetij pa je nimajo. V 19. stoletju so govorili o naravnem pravu, ki nastaja v odnosih med ljudmi in jih ureja. Ti odnosi se ne spreminjajo tako temeljito, da bi lahko imeli popolnoma izmišljeno pravo. Pravniki na splošno menijo, da je družbena lastnina nesmisel, ker je za vsako pravico treba imeti subjekt. Lastnina je v bistvu pravica razpolaganja s stvarjo.

Trdite, daje mogoče uvesti finančno disciplino čez noč. Ali to pomeni enostavno odločitev o prenehanju tiskanja novih količin denarja?

Predvsem je treba zamenjati denar, kar je popolnoma knjigovodsko vprašanje. Glavna

MLADININ INTERVJU

operacija ni v praktičnosti poslovanja, ampak v prepričanju ljudi, da bo odslej drugače. Nova šola racionalnih pričakovanj trdi, da mora biti državna politika dovolj jasna, da ljudje vedo, kaj naj pričakujejo. Dokler ljudje pričakujejo nadaljnjo inflacijo, se bodo obnašali temu primerno in bo inflacija zelo težko ustaviti, ker bo vračunana v vse aktivnosti. Z uvedbo nove finančne strukture se bo Šele pokazala pomanjkljivost delovanja in njegovih posledic v podjetjih.

Zavzimate se za ukinitve družbene lastnine, privatizacijo proizvodnih sredstev in celotnih gospodarskih segmentov: trgovine, industrije ter poljedelstva. Bi morali v Jugoslaviji izvesti licitacijo samoupravnih podjetij?

Predvsem se zavzemam za legalizacijo vseh oblik podjetij. Vtis imam, da bi zasebna lastnina še najbolje funkcionirala, kar seveda ne pomeni, da v določenih primerih ne bi mogla funkcionirati zadružna lastnina. Nič nimam proti, da si delavci izberejo samopravo, če so prepričani, da jim to omogoča boljše možnosti.

Veijetno ste vseeno do tega skeptični.

Zelo sem skeptičen do tega. Ne vem kje lahko najdete večje število ljudi, ki dobro delajo iz navdušenja.

Kaj pa naj bi se po vašem mnenju zgodilo z nacionaliziranimi oz. podržavljenimi podjetji?

Njihova sanacija je problematična. Rad bi vas opozoril na *fuzije*, ki so učinkovite predvsem v delniških družbah, ker so precej daleč od privatne iniciative: veliiko število delničarjev včasih ne ve prav dobro, kaj počne direkcija v podjetju. Ljudi volijo bolj po inerciji, podjetje pa ne posluje dobro. Pride finančni *team*, ki ima vtis, da lahko iz tega podjetja več izvleče kot dosedanja direkcija. Interesenti ponudijo večjo ceno od borzne, ki ocenjuje sedanje funkcioniranje podjetja. Takšne *teame* bi morali dovoliti tudi pri nas. obenem pa bi morali definirati lastnino, da bi vedeli komu naj plačajo oz., kdo ima pavico dajanja koncesij: da pridejo v vodstva podjetij sposobni ljudje z določenim ponujenim plačilom, ki bi moralo preprečiti neresne ponudbe.

Na podoben način bi se morali odločati veijetno tudi o novih investicijah?

Kapital iz bančnih posojil bi moral prihajati na dveh stopnjah: podjetnik nima dovolj svojega kapitala zato najame posojilo, ki ga bo vrnil in plačal obresti, banka pa mora znati oceniti kreditno sposobnost ponudnika.

Zanimivo bi bilo vedeti, kaj bi se zgodilo, če bi v državi enostavno zaprla vsa nelikvidna posojila, za katera ne bi bil nihče zainteresiran.

Ne smete pozabiti, da se ne smemo ravnati po današnjih izgubah, ker so cene, ki odločajo, ali bcfpodjetje imelo dobiček ali izgubo, večkrat popolnoma iracionalne in nimajo nobene zveze s pomanjkanjem nekih predmetov ali učinkovitosti. Najprej bi bilo treba izmeriti, koliko podjetij je zares nelikvidnih. Nekatera podjetja so nelikvidna, kar so slabo vodena in so povrh izplačevala še previsoke mezde. Tudi najboljšemu podjetju se lahko zgodi, da postane nelikvidno, ker ga prehiti čas. V Glasgowu skoraj ni več ladjedelnic, to pa ne pomeni, da so bile slabe; vendar pa so sočasno z ukinjanjem ladjedelnic ustanovili veliko računalniških podjetij.

Kako bi lahko objektivno ugotovili, da podjetja ni treba ukiniti?

Objektivna merila se neprestano spreminjajo, vendar je slab način poslovanja, če dobiček uspešnega podjetja avtomatično vlagate v isto podjetje. Razmišljanje o bodočem razvoju pa je še vedno nejasna težava gospodajenja. Angleški izrek pravi: *Let bygones be bygones*. Dolgo časa sem bil prepričan, da je pomembna predvsem ustanovitev podjetja, kar pride potem pa je samo nadaljevanje. Nadaljevanje podjetja je umetnost svoje vrste.

Zelo ohrabrujoče se mi zdi vaše zavzemanje za legalizacijo črnega trga, ki v Jugoslaviji še najbolj realistično kaže pravo kupno moč in povpraševanje.

V nekem smislu funkcionira črni trg kot beli trg. Nima pravnega okvira, če pa ga priznate, postane čisto navaden. Zaradi ilegale je manj ljudi, ki se z njim ukvarjajo in dobijo nekakšno premijo, ki naj jih zaščiti. Če ga legalizirate, se bodo vanj vključili ljudje, ki imajo predvsem podjetniški smisel in manj avanturističnega.

Zasebno podjetništvo je v Jugoslaviji povsem zatrto tudi z uvoznimi davki in carinami.

Ravno včeraj sem bral referat poljskega kolega o tej temi. Kot eno temeljnih zahtev je postavil izenačitev družbenih in zasebnih podjetij v zunanji trgovini. Enak ukrep predlaga tudi zahodnim in evropskim državam, ki dajejo pomoč. Kar se tiče jugoslovanskih carin, imam vtis, da niti niso izvor dohodkov za državo, ampak preprosto palica, s katero oblast tepe državljanke, da ne bi po njenem mnenju postali preveč objestni. V normalnih državah dajejo celo prednosti, v nekaterih subvencije, da si zasebniki lahko kupijo stroje za podjetja; saj gre za to, da pripravijo do podjetniškega nastopanja in delovanja preproste ljudi.

Veijetno je veliko do sedaj omenjenih problemov povezanih z jugoslovansko državno nesposobnostjo, da bi odplačali zunanje (kreditne) dolgove.

Nedavno sva s Kenethom Gailbraithom sodelovala v televizijski oddaji iz glasgowskega študija. Galbraith se je kot ponavadi zelo navduševal za popolni odpis dolgov najbolj zadolženim državam. Strinjal sem se s trditvijo, da teh dolgov ne bo nihče odplačal, vendar je zame še vedno glavno vprašanje, kam je ta denar šel. Južna Koreja* je zadolžena enako kot Jugoslavija, mogoče še bolj, vendar to zanje ni nikakršen problem. Z zadolžitvijo so dvignili svojo proizvodnjo nad stopnjo obresti, hkrati pa so začeli delati tudi za zunanji trg, ker...

..jih je to stimuliralo?

Ja, s finančnimi sredstvi, ki so jih dobili, so delali kot dober gospodar. V jugoslovanskem primeru je najhujše, da so z vsemi tistimi ogromnimi sredstvi dejansko kupovali stroje, zidali mogočne stavbe in zapravljali človeške napore. Zato menim, da bi morali vsaj poskušati odplačevati dolgove, v dolgotrajnem opomin.

V vaši razpravi o jugoslovanski ekonomiji sem zasledil kritiko ekonomskega koncepta, ki ga zagovajata Branko Horvat.

Ne morem se strinjati z (njegovo) apodiktično opredelitvijo do poteka gospodarskega razvoja. Mogoče ima prav, da je, npr., turizem eno od področij, kjer je mogoč razvoj in lahko prinese velik uspeh oz. napredek, vendar to še ne reši vprašanj posameznih podjetij. Še manj pa se seveda strinjam z njegovo idejo, da je treba čimveč investirati, ker ne upošteva dovolj vprašanja absorbiranja investicij. Bistvo jugoslovanske gospodarske politike je bilo prav v zahtevah po čimvečjih investicijah in hitrem razvoju.

Kaj pa bi lahko rekli o Korošičevih in Goldštajnovih točkah?

Z njima se strinjam do te mere, da mi trenutno ne pride na misel nobena točka, ki bi ji lahko oporekal.

Kako bi odgovorili na očitke Slovincem, da skušajo skozi skupnost Alpe Adria skozi zadnja vrata vstopiti v evropsko skupnost?

Raznim beograjskim žurnalistom bi priporočal, naj se nikaner ne razburjajo zaradi Alpe Adria, ampak naj sami poskušajo narediti nekaj podobnega: predvsem imajo možnost, da odpletejo nemogoče odnose med Grki, Bolgari, Makedonci, Srbi in Albanci. Če bi bil Srb, bi se tega takoj lotil.

Zdi se mi, da se tako pametnega odgovora v Sloveniji še nihče ni spomnil.